

Ruimtelijk ontwerpen met water

september 2007

WILLEM-OPDRACHT
Ruimte en Cultuur
ARCHITECTUUR- en INRICHTINGSBUREAU
2005 — 2008

Aanleiding

De actie “Ruimtelijk ontwerpen met water” (ROW) is één van de 29 acties in het kader van het Actieprogramma Ruimte en Cultuur (ARC) en wordt getrokken door VROM in samenwerking met LNV, OCW en V&W. Het rijk treedt op in een faciliterende rol en biedt met deze actie aan om gezamenlijk met provincies, waterschappen en gemeenten ontwerpvisies en -voorbeelden en handreikingen/ontwerpprincipes te maken. De verschillende belangen van de betrokken departementen worden hierbij aan elkaar gerelateerd en geïntegreerd.

De ruimtelijke wateropgave biedt kansen voor versterking van de aandacht voor ruimtelijk ontwerp, zowel stedenbouwkundig als landschapsarchitectonisch. De samenhang van de (her)inrichtingsopgaven met de ontstaansgeschiedenis (cultuurhistorie) en het geven van nieuwe betekenissen aan waardevolle structuren en elementen staan centraal in een aantal pilotprojecten, die een voorbeeldfunctie kunnen hebben.

Doel

Het doel van “Ruimtelijk ontwerpen met water” binnen het Actieprogramma Ruimte en Cultuur is:

- het uitdragen van de culturele betekenis van de opgave voor ruimte en water
- het bevorderen van de rol van het ruimtelijk ontwerp
- het borgen van de ruimtelijke kwaliteit in het planproces bij verkenningen, concrete planvorming en projectbesluiten voor rijks-, regionale en lokale projecten met een wateropgave.

Om dit doel te bereiken worden/zijn twee algemene acties uitgevoerd, een essaybundel en een ‘röntgenfoto’ van de planprocessen van water en ruimte, en een aantal gebiedspilots gestart. Om een goed beeld te krijgen van de problematiek van de wateropgave en op welke manier water en ruimte gecombineerd kan worden, zijn de pilots verdeeld over de verschillende watersystemen; het riviersysteem, het zee/kustsysteem, het stedelijke watersysteem en het regionale watersysteem (onderverdeeld in hoog Nederland en laag Nederland).

Producten

Inmiddels zijn de twee algemene acties, te weten de “Essaybundel” en de “Röntgenfoto” en de pilot “Handreiking Ruimtelijke Kwaliteit IJssel” afgerond. Er wordt nog gewerkt aan de pilots Groene Woud/Essche Stroom, Amsterdamse Zuidoost Iob en Zuidwijk en Lombardijen Rotterdam, de pilot Walcheren gaat in september 2007 van start en er is nog een pilot in het Groene Hart in voorbereiding.

De Essaybundel

*Ontwerpen met water: Essays over de rijke traditie van waterwerken in Nederland, Ministerie van VROM
afgerond: januari 2007*

Aan vijf deskundigen is gevraagd een essay te schrijven over de culturele betekenis van de opgave voor water en ruimte. Deze essaybundel levert aanbevelingen op voor het ruimtelijk ontwerp in de toekomst vanuit ervaringen in het verleden, bedoeld als inspiratiebron voor ontwerpers en technici om hun werk te kunnen positioneren in de rijke traditie van “waterwerken”, die ons land kent. Elke auteur heeft vanuit een specifieke invalshoek (stedelijke ontwikkeling, historische geografie/cultuurhistorie/archeologie, bestuurlijke geschiedenis in de watersector, civiele techniek en landschapsarchitectuur) een bijdrage geleverd.

*volledige versie van De Essaybundel is te downloaden van:
<http://www.vrom.nl/pagina.html?id=2706&sp=2&dn=7033>*

De Röntgenfoto

Verslag 'water op tafel': een röntgenfoto van de plan- en uitvoeringsprocessen op het raakvlak van water en ruimte en de rol van ontwerp

afgerond: januari 2007

Er is een zogenaamde 'Röntgenfoto' gemaakt: een momentopname van de plan- en beleidsprocessen op het raakvlak van water en ruimte door middel van rondetafelgesprekken. Doel hiervan is de stand van zaken vast te leggen over de afstemming tussen de sporen water en ruimte en de rol van het ontwerp daarbij. De publicatie is gebaseerd op een inspirerende bijeenkomst van deskundigen vanuit de water- en de ruimtelijke sector. Geconcludeerd kan worden dat de nadruk nog te vaak ligt op het proces (te weinig regie t.b.v. de inhoud) en de bereidheid om over de (gemeente)grenzen te kijken ontbreekt nogal eens. De continuïteit laat te wensen over bij de overstap naar een volgende fase in de ontwikkeling van een project (bijv. van planvorming naar uitvoering), de bestuurlijke doorwerking is vaak gering en de geldstromen zijn verkokerd.

Het belang van het ontwerp is onomstreden: de ontwerper als "mixer" van de ontwikkelde ideeën heeft een katalyserende werking in de initiatieffase en in plan- en uitvoeringsprocessen. Toch blijkt het nog steeds een lastige opgave om het verbeteren van ruimtelijke kwaliteit in alle fasen van een project goed in beeld te houden.

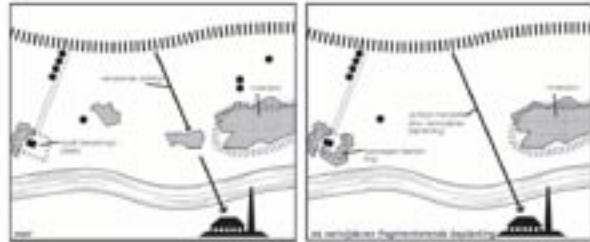
volledige versie van De Röntgenfoto is te downloaden van:

http://www.vrom.nl/docs/ruimte/verslag_water_op_tafel_06122006.pdf

 Principe: openheid

voorbeeld principe landschapsmozaiek

10 Lijmerwanden Fortmond
 Meerde rind talloze rivierdalen met natuur en recreatie

RECREATIE EN TOEGANG
 LANDSCHAP EN TOEGANG

11 Oeverwal Wijk - Oker
 Herrijke oeverwal aan de oostkant van de rivier

RECREATIE EN TOEGANG
 LANDSCHAP EN TOEGANG
 TOEGANG EN TOEGANG

fragment ensembles per deelgebied

De Handreiking Ruimtelijke Kwaliteit IJssel

*IJssel, Handreiking Ruimtelijke Kwaliteit, Bosch Slabbers landschapsarchitecten
afgerond: februari 2007*

Doel

Doel van de pilot voor de IJssel was om te verkennen of een handreiking kon worden gegeven om het in de PKB Ruimte voor de Rivier geformuleerde beleid voor ruimtelijke kwaliteit te borgen bij de uitwerking van de PKB-maatregelen. De handreiking vormt een brug tussen beleid en uitvoering door een gezamenlijk beeld en een gezamenlijke taal voor ruimtelijke kwaliteit te ontwikkelen.

Rapport

In het rapport zijn drie onderscheiden kernkwaliteiten van het gebied langs de gehele IJssel in beeld gebracht, t.w. reliëfrijk rivierdal, landschapsmozaïek en Hanzestad en ommeland. Op basis van de kernkwaliteiten zijn landschapsensembles langs de gehele IJssel aangeduid, waaraan ontwerpgegevens en ontwerpprincipes zijn gekoppeld.

Gebruik/vervolg

De handreiking is primair voor de projectleiders van de maatregelen van de PKB Ruimte voor de Rivier. Het Kwaliteitsteam Ruimte voor de Rivier benut de Handreiking als referentiekader voor het meedenken over en beoordelen van de projecten langs de IJssel.

De handreiking kan echter ook in andere (beleids)trajecten worden benut, zoals bij de beleidslijn Grote Rivieren, bij private initiatieven zoals ontgrondingen en bij de beoordeling van planstudies voor de PKB-maatregelen door het rijk (LNV, OCW, V&W en VROM).

Het College van Gedeputeerde Staten van de provincie Overijssel heeft de Handreiking vastgesteld en besloten deze te benutten als inspiratiebron bij het provinciale omgevingsplan en bij het ontwerpen van concrete projecten langs de IJssel. GS zullen de toegevoegde praktische gebruikswaarde de komende 5 jaar monitoren, gevolgd door een evaluatie. De provincie bereidt een slotbijeenkomst voor, waar vooral aan gemeenten, waterschappen en rijkswaterstaat zal worden gevraagd het gedachtegoed toe te passen bij concrete plannen en projecten in en nabij de IJssel.

volledige versie van de Handreiking Ruimtelijke Kwaliteit IJssel is te downloaden van:

<http://provincie.overijssel.nl/contents/pages/96357/handreidingruimtelijkekwaliteitijssel.pdf>

Groene Woud/Essche Stroom

Gestart: mei 2007

De pilot voor een regionaal watersysteem in hoog Nederland in het nationaal landschap Groene Woud en de Essche Stroom in N-Brabant wordt getrokken door waterschap De Dommel. Grontmij is ingehuurd. In deze interactieve studie wordt op twee schaalniveaus onderzocht welke oplossingsrichtingen er zijn voor de aanwezige waterproblematiek; regionaal en lokaal.

Op het regionale niveau, het niveau van het gehele beekstelsel, wordt het omgaan met water door de eeuwen heen onderzocht aan de hand van verschillende periodes. Doel is het watersysteem en het gebruik van water door de mens te doorgronden. Hieruit ontstaan principes die inspiratie vormen voor oplossingen in de hedendaagse tijd. Vanuit het beekstelsel (Essche Stroom, de Rozep, de Kleine en de Grote Beerze) in het gehele Groene Woud wordt de catalogus, 'ruimtelijk ontwerpen met water' met inspirerende voorbeelden gevuld. Op het lokale schaalniveau wordt specifiek ingegaan op het gebied van de Essche Stroom. Omgaan met water op lokaal schaalniveau geeft verdieping en verbreding aan de catalogus.

In totaal worden er 4 of 5 bijeenkomsten georganiseerd om met verschillende disciplines van gedachten te wisselen over de mogelijke oplossingsrichtingen. De eerste bijeenkomst heeft plaatsgevonden op 5 juni 2007 en was een eerste kennismaking met het gebied op regionale schaal. Als voorbereiding heeft de Grontmij een schetsboek opgesteld met kaarten en foto's als inspiratie. De tweede bijeenkomst stond in het teken van de regionale schaal. Voor de laatste bijeenkomsten is/wordt overgeschakeld op het meer lokale schaalniveau. Verwacht wordt aan het eind van 2007 klaar te zijn met de pilot

Amsterdamse Zuidoost lob

Gestart: december 2006?

Voor de pilot in het overgangsgebied tussen stad en land in de Amsterdamse Zuidoostlob is DRO Amsterdam, in nauw overleg met Waternet (c.q. waterschap Amstel, Gooi en Vecht), een samenwerkingsovereenkomst met TU Delft aangegaan. Er zijn werkateliers gehouden, met name met studenten van de TU.

De pilot richt zich met name op de overgangszones tussen stad en land en de rol, die het ontwerp kan spelen om tot een toekomstbestendig waterbeheersingssysteem te komen. In deze fase worden de opgaven voor water en ruimte en van cultuurhistorie in samenhang met stedelijke en blauwgroene structuren geanalyseerd en verbeeld. Op basis hiervan worden visies en handleidingen voor ontwerp c.q. ontwerpend onderzoek ontwikkeld. Dit resulteert ondermeer in een toolbox met ontwerpprincipes. Vervolgens worden deze ontwerpprincipes toegepast in vier deelgebieden van de Zuidoostlob. Aan het eind van het jaar 2007 wordt dit uitgewerkt in een ontwikkelingsplan met een lijst van concrete projecten en acties, o.a. t.b.v. de Noordvleugelconferentie.

Zuidwijk en Lombardijen Rotterdam

Gestart: januari 2007

De pilot in stedelijke watersysteem van Rotterdam wordt getrokken door dS+V Rotterdam en gaat over de tuinsteden Zuidwijk en Lombardijen. Het voorstel is om enerzijds ontwerpend onderzoek te doen naar de kansen van water voor de herstructurering van Zuidwijk en Lombardijen (Bureau West8) en anderzijds onderzoek te doen naar de haalbaarheid en realisatiestrategieën (Rigo) hiervan in het kader van het “Pact op Zuid” en het adoptieteam “waterberging” van het programma Wijken voor nieuwe coalities.

De pilot is een uitwerking van “Rotterdam, Vaartenstad”, één van de onderdelen van het plan Rotterdam 2035, dat in het kader van de Biënnale 2005 is ingediend. Gemeente, waterschappen en woningcorporaties doen gezamenlijk ontwerpend onderzoek naar kwalitatief hoogwaardige inpassing van waterprojecten in herstructureringswijken, waarbij ook de sociale en leefbaarheidsaspecten een rol dienen te spelen. Bureau West8 heeft zowel voor de korte termijn als voor de lange termijn in beeld gebracht, waar mogelijkheden liggen om de wateropgave te combineren met ruimtelijke opgaven.

Door de ontwerpen op financiële haalbaarheid te toetsen kan de pilot ook direct in de uitvoeringspraktijk doorwerken. Resultaten worden verwacht eind oktober 2007.

Walcheren

Gestart: september 2007

De zwakke schakel Walcheren bestaat uit vier kustvakken, waarvan er voor twee op korte termijn maatregelen nodig zijn om het vereiste beschermingsniveau te handhaven. Voor de andere kustvakken zijn dergelijke maatregelen pas na 2020 nodig. Daarvan maken de drie boulevards in Vlissingen, Zoutelande en Westkapelle deel uit. Landwaarts gerichte oplossingen stuiten op bezwaren bij de lokale bevolking, omdat dergelijke ingrepen in het verleden belangrijke cultuurhistorische waarden hebben aangetast.

De pilot moet in beeld brengen hoe de stedelijke en dorpse kustboulevards op een klimaatbestendige wijze getransformeerd kunnen worden voor bewoners, bezoekers en ondernemers in hoogwaardige waterfronten. Dit moet voor de drie boulevards leiden tot concrete en wervende voorbeelduitwerkingen met aandacht voor inpassing van bestaande cultuurhistorische elementen; een ontwerp aanpak en ontwerpprincipes; een haalbare en financieerbare herstructureringsstrategie en integratie met andere stedelijke ontwikkelingsopgaven.

Resultaten van de plan- en detailuitwerkingen voor de korte en de lange termijn worden verwacht kort na de zomer van 2008.

Resultaten uitdragen

De looptijd van de actie 'Ruimtelijk ontwerpen met water' is van 2006 tot en met 2008. In deze periode moeten de pilots resultaten opleveren. Tevens wordt ingezet op het zo goed mogelijk benutten van de voorbeeldwerking van de pilots voor gebiedsontwikkelingsprojecten in vergelijkbare situaties op het raakvlak van water en ruimte. Hier ligt vooral een taak voor de vier departementen, die bij ARC/Ruimtelijk ontwerpen met water zijn betrokken. Dit geschiedt via websites van VROM en de andere betrokken departementen, maar ook door conferenties/ bijeenkomsten te organiseren.

De resultaten en vervolgacties moeten bekend worden gemaakt in het betreffende gebied aan alle belanghebbenden om zo veel mogelijk draagvlak te creëren voor de uitvoering. In het eindrapport van een pilotproject wordt aangegeven hoe dit zal geschieden. Afspraken daarover worden gemaakt met de trekker van een pilot. Van de trekkers van de pilotprojecten wordt een actieve bijdrage verwacht aan de verspreiding van de resultaten en de opgedane kennis, niet alleen door het publiceren van de rapporten, maar ook bijvoorbeeld door opstellen van artikelen in de vakpers of presentaties op landelijke bijeenkomsten.

Conferenties/bijeenkomsten

Op 26 juni 2007 heeft de werkconferentie “Van praktijk tot praktijk” plaatsgevonden. Deze conferentie was gericht op de uitwisseling van ervaringen en op de toepassing van de lessen uit de afgeronde pilot IJssel en de lopende pilots Amsterdamse Zuidoostlob, Rotterdamse Zuidelijke tuinsteden en Groene Woud/Essche Stroom. Aan de orde kwam hoe de pilots in de praktijk werken, welke kansen er worden benut en hoe de projecten vorderen. Op 15 november 2007 vindt de volgende conferentie ARC Ruimtelijk ontwerpen met water plaats.

Hele verslag is te vinden op de website van VROM

Wilt u na het lezen van deze brochure nog meer informatie:

jan.elsinga@minvrom.nl

foto's: Menno Kuiper

